

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА ТА ПОЛІТОЛОГІЇ**

**ПОЛІТИКА ТА ПРАВО
В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ:
ПОШУК РІШЕНЬ**

МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

...

23 КВІТНЯ 2024

**Київ
Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова
2024**

УДК 32:341.3«364»(082)
П 50

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
(протокол № 8 від 28 березня 2024 року)*

П 50   **ПОЛІТИКА ТА ПРАВО В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ: ПОШУК
РІШЕНЬ** : збірник матеріалів Міжнарод. наук. конф. / за заг. ред.
П. В. Горінова ; Навчально-науковий інститут права та політології
УДУ імені Михайла Драгоманова (м. Київ, 23 квітня 2024 р.). – Київ :
Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024. – 399 с.

Збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції «Політика та право в умовах дії воєнного стану: пошук рішень» містить короткий зміст результатів науково-дослідних робіт наукових, науково-педагогічних працівників, докторантів, аспірантів та студентів закладів вищої освіти, наукових установ і організацій. Збірник присвячено аналізу й оцінці політичних і правових аспектів у контексті воєнного стану, з особливим акцентом на українські реалії та міжнародну перспективу. У збірнику широко представлені теми, що стосуються захисту прав людини, правового регулювання під час воєнного стану, ролі національних та міжнародних інституцій у забезпеченні правопорядку та справедливості. Велика увага приділена питанням соціального захисту військовослужбовців та цивільного населення, особливостям правосуддя в умовах воєнного стану. Дослідження в збірнику відзначаються глибоким аналітичним підходом та різноманітністю методологій, що дозволяють оцінити складність та багатовекторність правових і політичних викликів сучасного світу.

Збірник є джерелом для науковців, юристів, політологів, а також для всіх, хто цікавиться глибоким розумінням сучасних правових і політичних реалій. Він сприяє науковому діалогу, обміну знаннями та досвідом між фахівцями різних галузей, що є ключовим для вироблення комплексних підходів до вирішення глобальних викликів сучасності.

Відповідальність за грамотність, автентичність цитат, правильність фактів і посилань несуть автори матеріалів.

УДК 32:341.3«364»(082)
DOI: https://doi.org/10.31392/UDU-MK_NNIPiP_2024

© Автори публікацій, 2024
© ННПіП УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024
© Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024

Ольга ВОЛЯНЮК / Olha VOLIANIUK

кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політичних наук

Навчально-наукового інституту права та політології

Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (м. Київ)

ФУНКЦІЇ ПОЛІТИК ПАМ'ЯТІ ТА ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

У політичних науках та практиках проблематика суспільної / національної / колективної пам'яті традиційно викликала інтерес у фахівців зі соціальної та політичної комунікацій, у дослідників етнополітичних процесів, у експертів із виборчих технологій та електоральної й загалом політичної поведінки. В сучасних умовах війни політика пам'яті могла би не лише розвивати демократичну політичну культуру та свідомість, але й громадянську стійкість, патріотизм, національну самоусвідомленість, тобто проектувати інституційний і ціннісний шлях суспільства до перемоги над агресором. Зокрема важливо враховувати складну структуру й функції власне суспільної пам'яті, сучасні принципи права на пам'ять і справедливості, опираючись на теоретичні розробки та прикладні дослідження. Водночас такі оновленні завдання вочевидь розширюють проблематику до категорій ідентичності. Тож пропонуємо (пере)осмислити феномен політики пам'яті у контексті актуальних викликів протидії зовнішній збройній агресії, у зв'язку з політикою ідентичності, а також у структурно-функціональному вимірах таких політик.

Багаторівнева, навіть «мозаїчна» структура суспільної пам'яті – її локальних і національних, регіональних і глобальних, маргінальних та домінуючих вимірів – зазвичай зобов'язує демократично налаштовані політичні сили всіляко сприяти персональним, дослідницьким і творчим ініціативам, спрямованим на вивчення й донесення знань про минуле та ідентичності. Водночас в умовах протистояння автократичному режиму ці *адресні, представницькі функції* набувають додаткової ваги, особливо в епоху прискорених цифрових трансформацій. Ворог знищує національну та світову культурну спадщину на території України, пам'ятки архітектури, бібліотеки, музеї, переслідує інтелектуалів, культурних діячів, вчителів – усі ці практики є геноцидними за своєю сутністю. Політика пам'яті держави та інших суб'єктів, зацікавлених у протидії цим руйнівним силам, має вибудовуватися на протилежних засадах: демократичності, відкритості, наукової обґрунтованості, конкурентності, партнерства і взаємної підтримки тощо. Реалії та масштаби руйнувань в часи війни зобов'язують постійно посилювати інституційну та ресурсну стійкість на шляху самозбереження національної культури, множини ідентичностей, їх матеріальних і нематеріальних компонентів у структурі суспільної пам'яті та на міжнародній арені. До того ж суспільно-політичні орієнтири загальнонаціональної консолідації в умовах війни лише сприятимуть транспарентним конкурентним практикам у цій сфері.

Дослідники, які вивчають актуальні суспільно-політичні процеси, здебільшого сходяться на думці, що український соціум в умовах зовнішньої агресії залишається консолідованим, більш того, така згуртованість цілісної соціальної системи є своєрідною відповіддю громадян України на екзистенціальні загрози, повномасштабне російське воєнне вторгнення; це ознака сформованого, дієвого, самоорганізованого, цілеспрямованого, здатного мобілізуватися громадянського

суспільства, що усвідомлює цінності держави, її суверенітету, територіальної цілісності та готове до їх захисту [4, с. 55, 60-61]. А втім цей потенціал суспільної єдності важливо не лише декларувати у політичних цілях, але й розвивати у напрямку стабільної норми та навіть інституційного зміцнення. У цьому зв'язку суб'єкти політик пам'яті та ідентичності могли би активніше співпрацювати у напрямку розвитку спільних просторів роботи з минулим для людей різного віку, статі, професії, представників з різних етнічних груп та регіонів проживання тощо. Війна вносить суттєві відмінності досвідів, при цьому для демократії важливо, щоб цими досвідами ділилися й обмінювалися, а відтак реалізовувалася *комунікаційна функція* політик пам'яті та ідентичності.

Вивчаючи структуру суспільної пам'яті, ми неодноразово акцентували на її індивідуальному та родинному рівнях, які рідко потрапляють до загальнонаціональних наративів, однак часто визначальні у процесі політичної соціалізації та помітно ширші за своїми обсягами, адже це спогади про мільйони пересічних людей, які зберігаються переважно тільки в спогадах близьких, друзів та в інших малих соціальних групах [2]. Такі групи традиційно досліджуються як спільноти з розвинутою діалоговою комунікацією, що максимально прискіпливо зберігають свою (не)матеріальну спадщину: оповіді, пам'ятні події, зустрічі, пригоди, фото, листування тощо. Держава, що зазнає зовнішньої агресії, особливо зацікавлена у щонайповнішому збереженні пам'яті про війну, зокрема й через ці малі групи та персональні свідчення. Однак в умовах війни комунікація навіть всередині таких мікроспільнот зазнає втрат, зв'язки обриваються через інформаційно-психологічну напругу, вимушене переселення, втрату житла, загибель. Чимало сімейних і локальних реліквій вже знищено агресором. У цьому контексті організованим сторонам політики пам'яті варто об'єднувати зусилля довкола поширення чітких інструкцій щодо збереження приватних і родинних спогадів, а це заходи з оцифрування сімейних архівів, практики з (авто)біографічного письма/блогінгу, узгодження комемораційних подій і календарів тощо. Загалом йдеться про *просвітницьку функцію* політики пам'яті, що в умовах війни передусім передбачає поширення знань і можливостей про якісну «роботу з минулим» і про достовірну фіксацію історичних подій.

У продовження цієї думки відмітимо, що політики пам'яті та ідентичності за сучасних умов потребують комплексних рішень, ресурсної підтримки на постійній основі, а відтак і системної, узгодженої співпраці зацікавлених суб'єктів із потенційними донорами. Така політика виконує наразі надскладну *аккумулятивну функцію*, тобто покликана нагромаджувати великі обсяги даних, а відтак і відпрацьовувати їх відповідно до потреб суспільства, що переживає черговий досвід війни. Реалізуючи принцип наступності, у структурі суспільної пам'яті важливо зберегти змістовні, інформативні, емоційні, смислові навантаження цього періоду. Співзвучно у березні 2024 р. поміж експертів і парламентарів відбулося перше громадське обговорення комплексної меморіалізації російсько-української війни. Показово, що в обговоренні підіймалися питання щодо різних явищ, які структурують пам'ять суспільства: календар вшанувань жертв, військові кладовища, монументальне мистецтво, музеєфікація, документування, конкурентоспроможні (поряд з ворожою пропагандою) формати комеморацій, цифрові спогади про війну та віртуальні її репрезентації для іноземців. На заході озвучені затребувані концепти інституційного зміцнення та формування державної стратегії меморіалізації. кооперативної моделі реалізації такої політики. Водночас дискусійними видаються окремі пропозиції щодо

«систематизованого підходу до меморіалізації» або єдиної «рамки вшанування пам'яті на загальнодержавному і локальному рівнях» [3].

Водночас роль держави у просторах суспільної пам'яті не варто применшувати чи обмежувати лише умовним «*placemaking*» (конструюванням місць пам'яті). *Безпекова та адаптаційна функція* політик пам'яті та ідентичності особливо запитувана у складні кризові періоди, а тим більше за стихійних неконтрольованих процесів екстремального насильства. Наприклад, щонайменше 10 років російської агресії сформували таку базу знань і відомостей, що вже може стати потужним інструментом захисту та протидії ворогу. Зокрема таку ідею закладено у презентованій 26.02.2024 у Києві, з нагоди Дня спротиву окупації Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, виставці, яка підготовлена на матеріалах Віртуального музею російської агресії [1]. Це приклад партнерської взаємодії державних і громадських організацій, який реалізує комплексний підхід до політики у відповідній сфері, виходить із розуміння тяглості, тенденцій і закономірностей суспільно-політичного життя та орієнтований на посилення національної безпеки, зниження ризиків прийняття рішень.

Окреслений вище перелік функцій політик пам'яті та ідентичності в умовах війни не є вичерпним, потребує подальших досліджень. Гострий етап війни триває, а разом із ним і героїчні та руйнівні для нашої історії події, що потребують як традиційних, так і інноваційних підходів до їх збереження у пам'яті українського народу та людства загалом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Виставка «10 років агресії – 10 років спротиву». Український інститут національної пам'яті. 26.02.2024. URL : <https://uinp.gov.ua/vystavkovi-proekty/vystavka-10-rokiv-agresiyi-10-rokiv-sprotyvu>
2. Воляннюк О. Я. Структурні елементи суспільної пам'яті: політологічний аналіз. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. 2010. Вип. 3. С. 48–53. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_022_2010_3_10
3. Під час круглого столу у Києві обговорили тему меморіалізації російсько-української війни. Комітет Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики. 28.03.2024. URL : https://kompkd.rada.gov.ua/news/main_news/76169.html?fbclid=IwAR1vcqxjZnhestCaLc81j8ktxrETYOZGВ4PFA-VwogxC7-D9IjIC6n8bQEс
4. Шайгородський Ю. Суспільна консолідація: виклики воєнного часу. *Науковий часопис УДУ імені Михайла Драгоманова. Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*, 22 (34). 2023. С. 55–63. URL : <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series22.2023.34.07>